

УДК 347.9:342.722

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-284-291

Довгополий Єгор Ігорович,

аспірант кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»
e-mail: yehordovhopoliy@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-8121-4562>

Вітко Артур Костянтинівич,

аспірант НДІ ППіП ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
e-mail: artur.vitko@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0000-2875-2042>

Шляховчук Михайло Васильович,

аспірант кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
E-mail: mihaaa2188@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-0978-8641>

Маслов Микола Сергійович,

аспірант НДІ ППіП ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
e-mail: Nicolgreat@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0006-3260-5823>

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Авторами статті досліджено проблеми діяльності судів як органів державної влади, що мають безперервно здійснювати власні повноваження за умов воєнного стану. Підкреслено, що запроваджений 24 лютого 2022 року воєнний стан, передбачив можливість обмеження громадських прав і встановлення особливих процедур здійснення влади. Утім більшість заборон не торкнулося функціонування судової системи. Це обумовило необхідність гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тому метою статті є аналіз особливостей здійснення правосуддя у період воєнного стану та визначення напрямів подолання існуючих проблем.

З'ясовано, що функціонування судів нині відбувається лише на територіях, підконтрольних Україні. Визначено особливості функціонування органів судової влади в умовах воєнного стану. Окреслено проблему зміни багатьма особами місця своєї реєстрації або перебування, виїзду в інші регіони та за кордон, що вплинуло на здійснення правосуддя взагалі та розгляд окремих категорій судових справ зокрема. Виявлено умови розширення територіальної підсудності стосовно судів, які знаходяться під окупацією або де ведуться активні бойові дії. Встановлено, що поновлення процесуальних строків має бути досліджено та враховано судом на підставі певних аргументів заявника та вирішуватись окремо у кожному випадку. Виявлено, що коли матеріали судової справи залишені на окупованій території та по ним не прийнято рішення судом першої інстанції, вирішення справи по суті можливе лише за умов її повторного розгляду.

Вказано, що складна ситуація, в якій функціонують суди, передбачає оперативне врегулювання багатьох питань матеріально-технічного та організаційно-правового забезпечення їх функціонування. Наголошено, що в період воєнного пріоритетом має бути забезпечення безпечного функціонування судів, їх співробітників та учасників судового процесу. Акцентовано увагу на необхідності внесення змін до чинного законодавства та узагальнення судової практики здійснення правосуддя в умовах воєнного стану задля врегулювання існуючих проблем, що виникають під час реалізації права кожного на доступ до правосуддя.

Ключові слова: суд, судочинство, правосуддя, доступ до правосуддя, воєнний стан, правовий режим.

Dovhopoliy Ye., Vitko A., Shliakhovchuk M., Maslov M. PECULIARITIES OF ADMINISTERING JUSTICE UNDER MARTIAL LAW

The authors of the article have explored the challenges faced by courts as state authorities, which must continuously exercise their powers under the conditions of martial law. It is emphasized that the martial law introduced on February 24, 2022, allowed for the restriction of public rights and the establishment of special procedures for the exercise of power. However, most prohibitions did not affect the functioning of the judicial system. This necessitated the guarantee of constitutional rights and freedoms of individuals and citizens. Therefore, the purpose of the article is to analyze the peculiarities of justice during the period of martial law and to identify ways to overcome existing problems.

It was found that the functioning of courts currently takes place only in territories controlled by Ukraine. The peculiarities

of the functioning of judicial authorities under the conditions of martial law have been determined. The problem of many individuals changing their place of registration or residence, moving to other regions or abroad, which has affected the administration of justice in general and the consideration of certain categories of court cases in particular, has been outlined. Conditions for the expansion of territorial jurisdiction regarding courts that are under occupation or where active combat operations are taking place have been identified. It has been established that the renewal of procedural deadlines must be examined and considered by the court based on certain arguments of the applicant and resolved separately in each case. It has been found that when the materials of a court case are left in the occupied territory and no decision has been made by the court of first instance, resolving the case on its merits is only possible under the conditions of its re-examination.

It is indicated that the complex situation in which courts operate requires the prompt regulation of many issues related to the material-technical and organizational-legal support of their functioning. It is emphasized that during the period of war, the priority must be to ensure the safe functioning of courts, their employees, and participants in the judicial process. Attention is focused on the need to amend the current legislation and generalize the judicial practice of administering justice under the conditions of martial law in order to regulate existing problems that arise during the realization of everyone's right to access to justice.

Key words: court, judiciary, justice, access to justice, martial law, legal regime.

Постановка проблеми. Через повномасштабну військову агресію РФ на території України з 24 лютого 2022 року Указом Президента України введено правовий режим воєнного стану, яким передбачено можливість обмеження громадянських прав та встановленні особливі процедури здійснення влади [1]. Водночас відповідно до ст. 64 Конституції України [2] конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені у ст. 55 Конституції України навіть за умов воєнного стану не можуть бути обмежені. Крім того, у ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вказано, що припинення функціонування судів є неприпустимим [3]. При цьому судочинство в умовах воєнного стану потребує забезпечення балансу між забезпеченням права на доступ до правосуддя та забезпеченням безпеки учасників судового процесу та забезпеченням безпеки як працівників суду, так і всіх учасників судового процесу [4].

Зауважимо, що суди (як і інші державної органи судової гілки влади) мають безперервно здійснювати власні повноваження навіть у складних умовах правового режиму воєнного стану, що обумовлено необхідністю гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ст. 124 Конституції України [2] правосуддя здійснюється виключно судами, делегування цих функцій або їх привласнення іншими органами (посадовими особами) не допускається. Водночас відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5] в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення фінансового та організаційного забезпечення судів. Саме на органи державної влади та місцевого самоврядування (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та ін.) відповідно до ч. 2 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» покладено обов'язок із організаційного забезпечення діяльності судів. Зокрема, йдеться про забезпечення цими органами доступності правосуддя для кожної особи, яка звернулася чи планує звернутися до суду для вирішення різноманітних правових питань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних вчених, які вивчали різні аспекти здійснення судочинства в умовах воєнного стану в Україні. Так, у статті використовувалися праці В. І. Теремецького у співавторстві з іншими науковцями, присвячені: актуальним питанням доступу до правосуддя та правової допомоги для вразливих верств населення [6]; особливостям та підставам введення воєнного стану в Україні, а також формулюванню пропозицій щодо внесення змін до законодавства, яке регулює правовий режим воєнного стану в Україні [7]; висвітленню стану організації діяльності судів у період дії воєнного стану та побудови нормативно-правової бази щодо використання сучасних інформаційних технологій у здійсненні правосуддя [8]; можливості та доцільності запровадження повноцінного електронного судочинства в Україні в умовах воєнного стану [4] тощо. Крім того, автори статті вивчали та використовували наукові доробки Т. В. Федоренко, яка проаналізувала чинне процесуальне законодавство про роботу судів та суддів в умовах воєнного стану [9], М. Смоковича, який розглянув питання здійснення правосуддя в умовах воєнного стану [10], М. Кравцова і Т. Дацюк, котрі визначили особливості роботи суддів в умовах військового стану [11], а також праці інших українських науковців. Утім вважаємо, що особливості здійснення судочинства за сучасних умов воєнного стану потребують свого подальшого поглибленого вивчення.

Метою статті є аналіз особливостей здійснення правосуддя у період дії воєнного стану та визначення напрямів подолання існуючих проблем.

Вклад основного матеріалу дослідження. Конституція України [2], будучи фундаментальним документом, яким закріплені права й обов'язки людини і громадянина, компетенції державних органів, особливості правових режимів тощо гарантує: заборону обмеження права на судовий захист (ст. 64 та 55); оскарження рішень, дій (бездіяльності) органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових і службових осіб в суді. Виходячи з цього діючий сьогодні в Україні правовий режим повинен забезпечити належну реалізацію права кожного на судовий захист. Однак існуючі складні умови воєнного стану вимагають не лише вжиття безпечних заходів здійснення правосуддя для всіх учасників судового процесу, а й допустимості відповідних процесуальних форм, за якими здійснюється правосуддя у зазначених обставинах.

Відтак, розкриваючи особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], закріплює реалізацію процесу судочинства на території,

до якої застосовано цей правовий статус, виключно судами, які створені згідно з положеннями Конституції України, без будь-яких обмежень чи скорочень його процесуальних форм та заборони формування особливих або надзвичайних судів. З цього виходить, що усі державні органи та установи системи правосуддя, зобов'язані належним чином виконувати свої функції, незважаючи на можливу небезпеку або загрози з метою забезпечення доступу до правосуддя для захисту особою своїх прав, збереження виконання принципу незалежності судів тощо. Схожу думку висловлює Т. І. Азаренко [12, с. 10-13].

Спираючись на умовний поділ території України на ті частини, на яких і досі ведуться активні бойові дії або наближені до них, які знаходяться під окупацією, де не ведуться активні бойові дії, зауважимо, що це розмежування впливає на виконання відповідними судами своїх функцій щодо гарантування захисту прав кожної особи в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану. При цьому серед перших областей, в яких було припинено діяльність судів стали Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Харківська, Сумська, Чернігівська та Житомирська.

Зазначимо, що в розпорядженні Голови Верховного Суду від 13.03.2022 [13] містяться рекомендації організації порядку евакуації судів у разі загрози захоплення або безпосереднього захоплення відповідного населеного пункту, зокрема стосовно вивезення справ, бухгалтерської документації, серверів. Передусім пропонувалось вивезити резонансні справи кримінальних проваджень, щодо неповнолітніх, щодо вчинення особливо тяжких злочинів та інших справ, що мають важливе значення для забезпечення прав суб'єктів відповідного судового процесу. У зв'язку з відсутністю можливості вивезти такі справи, необхідно було забезпечити їх зберігання у сейфах суду.

Зрозуміло, що функціонування судових органів зараз відбувається лише на територіях, підконтрольних Україні. Аналіз офіційних даних свідчить, що до місцевих судів за період 2022 року надійшли матеріали, що склали майже 655 тис. справ, а у 2023 році – 1 млн 144 тис. У 2022 році більшість звернень буда пов'язана з майновими питаннями та банкрутством, а у 2023 році переважали питання, що виникають із сімейних правовідносин, правочинів, спадку, а також багато інших аспектів життєвих ситуацій. Суб'єктами звернення до суду виступали фізичні та юридичні особи, кількість яких у 2022 році дорівнювала 527 тис та 390 тис осіб відповідно, а у 2023 році – майже 630 тис та 702 тис осіб [14; 15].

Як справедливо зазначає Г. О. Попадинець [16, с. 117], судова влада покликана розв'язувати правові конфлікти, сприяти поновленню порушеного права, допомагати суб'єктам права в реалізації їхніх прав, усувати соціальну напругу та відновлювати правопорядок у суспільстві. Отже, органи правосуддя становлять стрижневу основу забезпечення правового захисту та правопорядку в державі. При цьому рівень судового захисту є основним показником правового характеру держави та демократичного суспільства [17, с. 123].

Як вже зазначалося нами, забезпечення реалізації права на правосуддя в умовах встановленого правового режиму гарантується ст. 55 та 64 Конституцією України, а саме, як підтверджує рішення Конституційного Суду України від 12.04.2012 № 9-рп/2012 [18], заборонено обмеження реалізації права на доступ до правосуддя, зокрема як ініціювати розгляд судової справи, так і безпосередньо брати участь у процесі розгляду. Водночас, враховуючи, що за офіційною інформацією через військові дії на території України виїхали за кордон понад 14,5 млн громадян, а 8 млн зареєстровані як внутрішньо переміщені особи [19], то очевидно, що виклик учасників відповідного судового процесу засобами поштового зв'язку за поштовою адресою, яка була повідомлена суду раніше, або за адресою місця реєстрації, не може бути забезпечений. Ці обставини обумовили пошук нових рішень зазначеної проблеми.

Слід зазначити, що забезпечення належного рівня поінформованості сторін судової справи щодо її розгляду, часу проведення судових засідань, ухвалені рішення становлять важливу передумову для реалізації гарантованого Конституцією України права на доступ до правосуддя. Утім нинішні обставини обумовили необхідність розробки нового нормативного підґрунтя здійснення правосуддя в умовах особливого правового режиму, забезпечуючи своєчасний, неупереджений та справедливий розгляд справ. Ці питання обумовлюють проведення аналізу правових механізмів щодо дотримання законності та забезпечення справедливості в процесі розгляду справ в умовах встановленого правового режиму.

Так, передбачено певні особливості функціонування органів судової влади в умовах воєнного стану, які передусім стосуються таких критеріїв: територіальна підсудність, процесуальні строки, здійснення судочинства в дистанційному режимі. Розглянемо запроваджені зміни.

Зауважимо, що за наявних умов діяльність судів передусім залежить від безпеки тієї місцевості, де вони знаходяться. Задля цього ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] наділяє військові адміністрації повноваженнями на певній території щодо здійснення відповідних заходів з метою сприяння діяльності суду. Також «з метою оперативної координації дій з органами системи правосуддя України» відповідно до рішення Ради суддів України щодо невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні [20] при цьому органі судового самоврядування було утворено «оперативний штаб у складі: голови Ради суддів України, його заступника, секретаря Ради суддів України та голів комітетів, Голови Верховного Суду (за згодою), керівника Державної судової адміністрації України або особи, яка виконує його обов'язки (за згодою), голови Служби судової охорони (за згодою)» [20].

Слід зазначити, що положення Закону України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [21] спрямовані на врегулювання безперервного функціонування судів в умовах воєнного стану та розширення територіальної підсудності. При цьому в

умовах запровадженого правового режиму юридичною підставою змін підсудності справ може виступати як рішення Вищої ради правосуддя (за поданням Голови Верховного Суду), так і розпорядження Голови Верховного Суду через об'єктивну необхідність таких змін. Зокрема, у разі небезпеки, це підвищує оперативність прийняття рішення щодо функціонування певного судового органу.

Значним кроком вдосконалення процесу судового розгляду у період воєнного стану стало запровадження дистанційного режиму проведення зборів суддів шляхом застосування відео конференції з метою вирішення нагальних питань внутрішньої діяльності відповідного судового органу. Проте є виключення. Так, ч. 1 ст. 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5] визначає збори суддів як зібрання суддів певного суду, під час якого проводиться обговорення питань стосовно внутрішньої діяльності цього органу та прийняття відповідних рішень з питань, що обговорювались. Підкреслимо, що зазначені зміни позитивно вплинуть на діяльність судів загалом та на ефективність і швидкість реагування щодо їх функціонування.

Відповідаючи на сучасні виклики, законодавцем запроваджено можливість надання інформації про розгляд справи, учасників, предмету позову, а зокрема дату, місце та час проведення відповідного судового засідання, за допомогою Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (пов'язаного з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою), а також мобільного застосунок Порталу Дія як додаткових способів інформування (ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [5]. Проте передбачається, що учасник судового процесу буде мати інформацію стосовно відповідної справи, тому буде мати змогу вжити заходів для забезпечення захисту своїх прав. Також інформацію щодо справ, які розглядаються судом, можна отримати на офіційному сайті суду, у якому розглядається відповідна справа або в особистому кабінеті на порталі «Електронний суд», який наразі також надає можливість подання та отримання документів у відповідній судовій справі, отримання актуальних відомостей про процес розгляду тощо. Процедура відправлення повісток, викликів та інших повідомлень також відбувається через застосування месенджеру відповідного програмного додатку на телефоні, а у разі неможливості це здійснити, то за допомогою SMS-повідомлень [13]. Розширені цифрові рішення в державі, з початком військових дій, дозволяють громадянам отримувати необхідну інформацію та послуги в онлайн режимі, що є безпечною процедурою за існуючих складних умов. Це стало можливим завдяки досвіду, який був напрацьований під час пандемії COVID-19 [22], та вдосконалений вже за сучасних умов і за нових потреб, зокрема забезпечення доступу до правосуддя через цифровізацію. Йдеться, зокрема, про можливість особі отримати рішення суду у справі в електронному вигляді.

Зазначимо, що впровадження інструментів здійснення правосуддя за допомогою сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів представляє собою дистанційну форму взаємодії між судом та учасниками справи, що передбачає встановлення дистанційного доступу та дистанційної участі у засіданнях суду засобами відеоконференції системи EasyCon. Слід враховувати, що усі компоненти зазначеної форми взаємодії мають бути спрямовані на забезпечення розширення використання права на доступ до правосуддя, підвищення якості здійснення судового захисту, ефективності функціонування відповідних судових органів, їх справедливості та відкритості. Доцільно вважати, що це є допоміжним технологічним процесом правосуддя, з визначеним обмеженням та масштабами застосування з метою збереження головних цінностей та принципів правосуддя, як гілки державної влади – його доступність, що за сучасних умов є вкрай актуальним рішенням. Виступаючи як динамічне явище, яке організоване правовими нормами, судова система також відчуває на собі вплив еволюції інформаційного суспільства та способів взаємодії, що існують у ньому.

Звернемо увагу, що через правовий режим воєнного стану у зв'язку з вжиттям необхідних заходів забезпечення інформаційної безпеки на цей період закрито доступ осіб до раніше відкритої публічної інформації, зокрема про стан розгляду справ та прийнятих судових рішень, що розміщені на веб-порталах органів судової влади, у тому числі Єдиному державному реєстрі судових рішень та інших його веб-сторінках.

Отже, зауважимо, що ключовою передумовою для реалізації права на доступ до правосуддя виступає забезпечення інформування учасників справи про відповідні засідання суду, прийняті рішення тощо. Однак відповідних змін потребують і процесуальні нормативно-правові акти, завдяки яким буде розширено інструментарій інформування сторін про процес перебігу розгляду справи в суді.

Слід також відмітити, що через воєнний стан передбачено перерозподіл повноважень державно-владного характеру між Державною судовою адміністрацією України, Верховним судом та Вищою радою правосуддя згідно з положеннями Закону України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» від 15.03.2022 № 2128-IX [23]. Так, у період встановленого правового режиму та протягом тридцяти днів з дня його припинення через відсутність повноважного складу Вищої ради правосуддя, Державна судова адміністрація України стає повноваженою на виконання певних функцій стосовно навантаження працівників судових органів та оплати їх праці; утворення територіальних управлінь у необхідній кількості та інші. Водночас компетенція Верховного суду у цьому випадку також розширюється з вирішення таких питань: формування керівництва Державної судової адміністрації України; відрядження суддів; проведення

перевірки отриманих повідомлень, що містять інформацію про втручання в діяльність судді, оприлюднення рішень та результатів перевірок таких повідомлень тощо.

Варто зазначити, що такі зміни мають виключно тимчасовий характер, які впроваджені лише на період дії правового режиму воєнного стану, та викликані можливими обставинами щодо відсутності кворуму або легітимного призначення Вищої ради правосуддя, що у разі не вирішення питання легітимності може призвести до зупинення функціонування судів, і, як наслідок, перешкодити здійсненню правосуддя у країні загалом.

Важливе питання у період воєнного стану постає стосовно поновлення процесуальних строків, у випадках, коли на його перепуск вплинули фактори, пов'язані з військовими діями країни-агресора, тоді кожний окремий випадок вирішується відповідно до конкретної ситуації. Отже, суд має дослідити та врахувати зазначені аргументи заявника про поновлення строку, оскільки запровадження досліджуваного правового режиму не виступає безумовною обставиною для проведення поновлення процесуальних строків, у зв'язку з цим доцільно наводити безперечні докази, які перешкоджали суб'єкту звернення виконувати вчасно свої зобов'язання.

Слід окреслити проблему, яка виникла через події лютого 2022 року, коли у суді першої інстанції вже почалось вивчення матеріалів та розгляд справи, проте військові події завадили прийняттю остаточного рішення судом. Відповідно всі матеріали справи були залишені на території, яка опинилась під окупацією, або були знищені країною-агресором будь-яким способом. Тож прийняття рішення у такій справі буде можливим лише у разі повторного подання позову до суду за новою підсудністю. Такі заходи викликані неможливістю поновлення матеріалів конкретної судової справи [10, с. 451]. Однак, якщо суд першої інстанції ухвалив рішення, а матеріали судової справи були залишені на території, яка опинилась під окупацією, або були знищені, то апеляційне, касаційне оскарження, перегляд такого рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, вирішення питань, пов'язаних з виконанням судового рішення можливі лише після відновлення судового провадження. Це питання врегульовано розділом Х «Відновлення втраченого судового провадження» ЦПК України [24].

Тож, як слушно зазначають М. О. Кравцова та Т. К. Дацюк [11, с. 393], у період воєнного стану вітчизняна судова система має бути гнучкою для уникнення прояву надмірного формалізму в її діяльності. При цьому законодавець повинен бути зацікавлений у злагодженій та оперативній співпраці для корегування нормативного підґрунтя забезпечення відправлення правосуддя в певних умовах військових дій.

Висновки. Узагальнюючи наведене, зазначимо, що початі 24 лютого 2022 року військові дії на території України не завадили судам забезпечити виконання своєї найважливішої функції щодо здійснення правосуддя, надаючи при цьому кожній особі можливість реалізувати її конституційне право на судовий захист. Складна ситуація, у якій опинилися суди та інші органи системи правосуддя, передбачала оперативне врегулювання багатьох питань матеріально-технічного та організаційно-правового забезпечення їх функціонування. Адже право на доступ до суду повинно бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Цілком справедливо, що пріоритетом у період воєнного стану стало забезпечення безпеки діяльності як співробітників суду, так і учасників відповідного судового процесу. При цьому можливість проводити засідання суду завдяки використанню засобів відеоконференцв'язку значно розширила реалізацію права на доступ до правосуддя.

Серед особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану можна зазначити такі:

- 1) наявність низки нормативних актів, які регулюють діяльність судів в умовах воєнного стану;
- 2) здійснення правосуддя виключно судами, які створені згідно з положеннями Конституції та Законами України, без будь-яких спрощень процесуальної форм його здійснення, заборони формування особливих або надзвичайних судів;
- 3) розширення використання дистанційних технологій у судочинстві для здійснення правосуддя з метою забезпечення безперервності функціонування судової системи. Йдеться про проведення судових засідань в режимі відеоконференції (за можливості);
- 4) вжиття спеціальних заходів щодо захисту інформації, зокрема обмеження доступу до певної інформації з метою забезпечення державної таємниці та безпеки, а також захисту персональних даних окремих категорій осіб;
- 5) можливість зміни територіальної підсудності справ (йдеться про можливість розгляду в іншому регіоні справ судів, які тимчасово не працюють) задля підвищення оперативності прийняття рішення, збільшення ефективності функціонування судової системи та реалізації права на доступ до суду.

Ці, а також інші особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану демонструють, як воєнний стан впливає на правосуддя в Україні. Однак важливо, що всі вони реалізуються в рамках чинного законодавства України та відображають необхідність забезпечення ефективної та справедливої системи правосуддя навіть у виключно складних умовах воєнного стану. Це означає, що виклики, пов'язані з воєнними діями, не повинні перешкоджати доступу до правосуддя та захисту основних прав і свобод громадян.

Таким чином, здійснення правосуддя в умовах воєнного стану в Україні вимагає збалансованого підходу, який поєднує необхідність захисту національної безпеки, забезпечуючи при цьому дотримання принципів справедливості, правової визначеності та поваги до основоположних прав людини.

У подальших наукових дослідження з цієї проблематики важливо приділити увагу питанням аналізу внесених змін до чинного законодавства та узагальнення судової практики здійснення правосуддя в умовах воєнного стану задля врегулювання існуючих проблем, що виникають під час реалізації права кожного на доступ до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Teremetskiy V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>
5. Про sudoустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
6. Teremetskiy V., Duliba Ye., Drozdova O., Zhukovska L., Sivash O., Dziuba I. (2021). Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html>
7. Теремецький В.І., Васильєв С. В. Воєнний стан: підстави для введення в Україні. *ScienceRise: Juridical Science*. 2022. № 2 (20). С. 4–7. URL: <https://doi.org/0.15587/2523-4153.2022.256829>
8. Teremetskiy V., Zhuravlov D., Boiko V., Stratonov V., Ilchenko O., Glukh, M. Chudyk N. (2023). Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado. Management and Administrative Professional Review*, 14(10), 18976–18991. URL: <https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2945>
9. Федоренко Т. В. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. *Modern scientific journal (Сучасний науковий журнал)*. 2023. №1 (1). С. 46-51. URL: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-6>
10. Смокович М. (2022). Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. № 70. 450-456. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>
11. Кравцова М. О, Дацюк Т. К. (2022). Особливості роботи суддів в умовах військового стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 390-395. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.72>
12. Азаренко Т. І. (2020). Вплив збройного конфлікту на сході України на доступ осіб до системи правосуддя. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.). Київ: ВАІТЕ, 2020. С. 10-13. URL: <http://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>
13. Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення : розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/rozp_6_VC_13_03_22.pdf
14. Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2022 році. Верховний Суд України. URL: http://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_analiz_KCS.pdf
15. Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2023 році. Верховний Суд України. URL: http://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KCS_2023.pdf
16. Попадинець Г. (2021). Сутність, зміст та основні ознаки судової влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4, 114-117. URL: <https://doi.org/10.15421/392190>
17. Теремецький В.І., Батрин О.В. Апеляційне оскарження рішень суду та правовий порядок. *Правопорядок і правовий режим в Україні: наукова монографія / кер. авт. колективу А.О. Селіванов*. Київ: Логос, 2022. С. 122–135.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12.04.2012 № 9-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>
19. Михайло Д. (2023). Скільки українців, які поїхали з країни через війну, планують повернутися – опитування, 17 лютого 2023. Суспільне новини. URL: <http://susplilne.media>
20. Рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9 щодо вжиття невідкладних заходів для

забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/risenna-rsu-no9-vid-240222-2de02988e4.pdf>

21. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.

22. Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19 жовтень 2020 р.: базовий посібник. Посібник розроблений Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Переклад здійснений за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. 2020. URL: <http://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf>

23. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: Закон України від 15.03.2022 № 2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text>

24. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

REFERENCES:

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. (2022, February 24). [On the imposition of martial law in Ukraine]. *Ukaz Prezidenta Ukrainy No 64/2022*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy. (1996, 28 June) [The Constitution of Ukraine]. *Zakon Ukrainy No 254к/96-BP*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu. (2015, May 12). [On legal regime of martial law]: *Zakon Ukrainy No 389-VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

4. Teremetskyi, V., Boiko, V., Malyshev, O., Seleznova, O., Kelbia, S. (2023). Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga..* Vol. 12. Issue 68. 33–42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>. Retrieved from: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482> [in English].

5. Pro sudoustrii i status suddiv. (2016, June 2). [On the Judiciary and the Status of Judges]: *Zakon Ukrainy No 1402-VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].

6. Teremetskyi, V., Duliba, Ye., Drozdova, O., Zhukovska, L., Sivash, O., Dziuba, I. Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic (2021). *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html> [in English].

7. Teremetskyi, V. I., Vasyliiev S.V. (2022). Voiennyi stan: pidstavy dlia vvedennia v Ukraini. [Martial law: grounds for putting into operation in Ukraine]. *ScienceRise: Juridical Science*. No 2 (20). 4–7. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.256829>. Retrieved from: https://journals.urau.ua/sr_law/article/view/256829/256536 [in Ukrainian].

8. Teremetskyi V., Zhuravlov D., Boiko V., Stratonov V., Ichenko O., Glukh, M. Chudyk N. (2023). Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado. Management and Administrative Professional Review*. No 14(10), 18976–18991. <https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2945>. Retrieved from: <https://ojs.revistagesec.org.br/secretariado/article/view/2945/1833> [in English].

9. Fedorenko T. (2023). Osoblyvosti zdiisnennia sudochynstva v umovakh voiennoho stanu. [Peculiarities of court proceedings under martial law]. *Modern scientific journal*. No 1 (1). 46-51. <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-6> [in Ukrainian].

10. Smokovych M. I. (2022). Zdiisnennia pravosudiva v umovakh voiennoho stanu: do pytannia zakonodavchych zmin. [Execution of justice in martial law: to the question of legislative changes] *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. No 70. 450-456. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72> [in Ukrainian].

11. Kravtsova M., Datsyuk T. (2022). Osoblyvosti roboty suddiv v umovakh viiskovoho stanu. [Peculiarities of the work of courts under martial law]. *Analytical and Comparative Jurisprudence Current Archives About*. 390-395. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.72> [in Ukrainian].

12. Azarenko T. I. (2020, October 16.). Vplyv zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy na dostup osib do systemy pravosudiva. [The impact of the armed conflict in eastern Ukraine on people's access to the justice system]. *Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*. Kyiv: VAITE. 10-13. Retrieved from: <http://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf> [in Ukrainian].

13. Rekomendatsii sudam pershoi ta apeliatsiinoi instantsii na vypadok zakhoplennia naselenoho punktu ta/abo sudu chy bezposerednoi zahrozy yoho zakhoplennia (2022, March 13). [Recommendations to courts of first instance and appellate instance in case of seizure of a settlement and/or court or immediate threat of its seizure: order of the Chairman of the Supreme Court] : rozporiadzhennia Holovy Verkhovnoho Sudu No 6/0/9-22. Retrieved from: https://oda.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/rozp_6_VC_13_03_22.pdf [in Ukrainian].

14. Analitичnyi ohliad stanu zdiisnennia tsyvilnoho sudochynstva u 2022 rotsi. [Analytical review of the state of civil justice in 2022]. *Verkhovnyi Sud*. Retrieved from: http://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_analiz_KCS.pdf [in Ukrainian].
15. Analitичnyi ohliad stanu zdiisnennia tsyvilnoho sudochynstva u 2023 rotsi [Analytical review of the state of civil justice in 2023]. *Verkhovnyi Sud*. Retrieved from: http://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KCS_2023.pdf [in Ukrainian].
16. Popadynets H. (2021). Sutnist, zmist ta osnovni oznaky sudovoi vlady. [Essence, content and main features of the judiciary]. *Actual problems of native jurisprudence*. No 4, 114-117. <https://doi.org/10.15421/392190> [in Ukrainian].
17. Teremetskyi, V., Batryn, O., Apeliatsiine oskarzhennia rishen sudu ta pravovyi poriadok. [Appellate appeal of court decisions and legal order]. *Pravoporiadok i pravovyi rezhym v Ukraini: naukova monohrafiia / ker. avt. kolektyvu A.O. Selivanov*. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
18. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam hromadianyna Troiana Antona Pavlovycha shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen statti 24 Konstytutsii Ukrainy (sprava pro rivnist storin sudovoho protsesu). (2012, April 12). [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of citizen Troian Anton Pavlovich regarding the official interpretation of the provisions of Article 24 of the Constitution of Ukraine (case on the equality of parties to the legal process)] No 9-пр/2012. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text> [in Ukrainian].
19. Mykhailo D. (2023, February 17). Skilky ukraintziv, yaki poikhaly z krainy cherez viinu, planuiut povertatsia – opytuvannia. [How many Ukrainians who left the country because of the war plan to return - survey]. *Social news*. Retrieved from: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuut-povertatisa-dodomu-opituvanna/> [in Ukrainian].
20. Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku # 9 shchodo vzhytta nevidkladnykh zakhodiv dlia zabezpechennia staloho funktsionuvannia sudovoi vlady v Ukraini. [Decision No. 9 of the Council of Judges of Ukraine dated February 24, 2022 regarding taking urgent measures to ensure the stable functioning of the judiciary in Ukraine]. Retrieved from: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/risenna-rsu-no9-vid-240222-2de02988e4.pdf> [in Ukrainian].
21. Pro vnesennia zminy do chastyny somoi statti 147 Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» shchodo vyznachennia terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav. (2022, March 3). [On amending the seventh part of Article 147 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" regarding the determination of territorial jurisdiction of court cases]: *Zakon Ukrainy No 2112-IX*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> [in Ukrainian].
22. Osoblyvosti funktsionuvannia sudiv v umovakh pandemii COVID-19 zhovten 2020 r.: bazovyi posibnyk. (2020). [Peculiarities of the functioning of courts in the conditions of the COVID-19 pandemic, October 2020: a basic guide]. *Posibnyk rozroblenyi Biuro demokratychnykh instytutiv i prav liudyny OBSIe*. Pereklad zdiisnenyi za pidtrymky Koordynatora proektiv OBSIe v Ukraini. Retrieved from: <http://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf> [in Ukrainian].
23. Pro vnesennia zmin do rozdilii XII «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» shchodo zabezpechennia staloho funktsionuvannia sudovoi vlady v period vidsutnosti povnovazhnogo skladu Vyshchoi rady pravosuddia. [On Amendments to Chapter XII "Final and Transitional Provisions" of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" on Ensuring the Stable Functioning of the Judiciary during the Absence of the High Council of Justice]. (2022, March 15): *Zakon Ukrainy No 2128-IX*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text> [in Ukrainian].
24. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. (2004, March 18) [The Civil Procedural Code of Ukraine]: *Zakon Ukrainy No 1618-IV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 9.11.2023